

Centar za građansko obrazovanje

SIGURNA ŽENSKA KUĆA

Beogradski centar
za ljudska prava

LATVIAN CENTRE
FOR HUMAN
RIGHTS

Završna ocjena o ispunjenosti preporuka datih u Izvještaju: *Poštovanje ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama*

Projekat finansira
Evropska Unija

Ambasada
Savezne Republike Njemačke
Podgorica

Podgorica, januar, 2013.

Ovaj dokument nastao je uz finansijsku pomoć Evropske unije i Ambasade Savezne Republike Njemačke u Podgorici. Sadržaj dokumenta je isključiva odgovornost Akcije za ljudska prava i ni u kom slučaju ne odražava stavove donatora.

Uvod

U okviru projekta "Monitoring poštovanja ljudskih prava u ustanovama zatvorenog tipa u Crnoj Gori"¹, nevladine organizacije Akcija za ljudska prava (HRA), kao nosilac projekta, Centar za antidiskriminaciju "EKVISTA", Centar za građansko obrazovanje (CGO) i Sigurna ženska kuća (SŽK), objavile su 30. novembra 2011. godine izvještaj "Poštovanje ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama - ZU Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Kotoru, Psihijatrijskoj klinici Kliničkog centra Crne Gore i Odjeljenju za psihijatriju u okviru JZU Opšte bolnice u Nikšiću" (u daljem tekstu "Izvještaj").²

U Izvještaju je predstavljen stepen primjene 25 preporuka Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja Savjeta Evrope (CPT) za unapređenje poštovanja prava pacijenata Specijalne bolnice za psihijatriju u Dobroti, Kotor, datih u Izvještaju crnogorskoj Vladi o posjeti Komiteta Crnoj Gori od 15. do 22. septembra 2008. godine, kao i 6 preporuka Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore datih u Izvještaju Zaštitnika o stanju ljudskih prava mentalno oboljelih lica smještenih u ustanovama u martu 2011. godine. U okviru zaključaka Izvještaja, monitoring tim nevladinih organizacija dao je ukupno 61 preporuku, od kojih su neke bile ponovljene preporuke CPT-ja i Zaštinika ljudskih prava i sloboda. Preporuke su upućene: direktoru Specijalne bolnice za psihijatriju, Ministarstvu zdravlja, Ministarstvu pravde, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Upravi policije, Glavnom gradu, predsjedniku suda u Kotoru, organima za prekršaje, Skupštini Crne Gore, direktoru Opšte bolnice u Nikšiću i direktoru Psihijatrijske klinike Kliničkog centra Crne Gore u Podgorici, u cilju zaštite i unapređenja poštovanja ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama.

Poslije nešto više od godinu dana od objavljivanja Izvještaja sa preporukama, u januaru 2013, monitoring tim nevladinih organizacija izradio je završnu ocjenu o ispunjenosti preporuka.

Ova završna ocjena o ispunjenosti preporuka iz Izvještaja zasnovana je na sljedećim izvorima informacija:

1. odgovorima dobijenim od direktora Specijalne bolnice za psihijatriju Kotor (u nastavku: "Bolnica");
2. odgovorima dobijenim od direktora Psihijatrijske klinike Kliničkog centra Crne Gore;
3. odgovorima dobijenim od direktora Opšte bolnice u Nikšiću³;

¹ Detaljnije o projektu dostupno na: <http://www.hracion.org/?p=1151>.

² Izvještaj sa preporukama dostupan na: <http://www.hracion.org/?p=1154>.

³ Odgovor JZU Opšte bolnice Nikšić, br 110. od 4.1.2013.

4. odgovorima dobijenim od Ministarstva pravde⁴;
5. odgovorima dobijenim od Ministarstva rada i socijalnog staranja⁵;
6. odgovorima dobijenim od Ministarstva zdravlja⁶;
7. podacima prikupljenim prilikom monitoring posjete Bolnici, 15. decembra 2012⁷;
8. podacima prikupljenim prilikom monitoring posjete Psihijatrijskom odjelenju Opšte bolnice u Nikšiću, 19. januara 2013⁸.

U nastavku slijedi tabela sa preporukama i ocjenama njihove primjene.

NAPOMENA: Pored svake preporuke, navedene su skraćenice koje označavaju naziv tijela koje je dalo preporuku.

Značenje skraćenica:

CPT - *Evropski komitet za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja*

ZLJPS - *Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore*

MT – *NVO monitoring tim*

Izveštaj - *Izveštaj NVO monitoring tima o poštovanju ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama od 21.11.2011.*

⁴ Rješenje Ministarstva pravde br. 01-9701/12 od 28.12.2012.

⁵ Odgovor Ministarstva rada i socijalnog staranja br. 56-749/2012-2 od 11.1.2013.

⁶ Odgovor Ministarstva zdravlja br. 01-3982/2012-4

⁷ Posjetu obavio tim u sastavu: psihijatar dr Olivera Vulić, kao i obučeni monitori, pravnici, Mirjana Radović i Danilo Ajković.

⁸ Posjetu obavili monitori Mirjana Radović i Danilo Ajković.

Ocjena ispunjenosti preporuka za ZU Specijalnu bolnicu za psihijatriju Kotor (u nastavku "Bolnica")

Od ukupno 53 preporuke za Bolnicu, potpuno su primjenjene 22 (41,5%), djelimično je primjenjeno 18 (33,9%), nije primjenjeno 13 (24,5%).

Od preporuka CPT-ja iz 2009. godine, u potpunosti je primjenjeno 16 (64%), djelimično jedna (4%), dok 8 preporuka (32%) nije primjenjeno.

Redni broj	Preporuka upućena	Preporuka glasi	Trenutno stanje	Ocjena ispunjenosti
Zlostavljanje				
1.	Ministarstvu zdravlja	U skladu sa sistematizacijom radnih mjesta, odmah obezbijediti zapošljavanje još 15 medicinskih tehničara, a u saradnji sa upravom Bolnice predvidjeti novu sistematizaciju radnih mjesta koja bi odgovarala stvarnim potrebama pacijenata (MT; CPT je preporučio prisustvo "odgovarajućeg broja osoblja u Bolnici" i definisanje strategije zapošljavanja koja bi to omogućila).	Direktor Bolnice, dr Aleksandar Tomčuk, obavijestio nas je da je obezbijeđena saglasnost Ministarstva finansija za prijem pet medicinskih tehničara, za koje je raspisan konkurs i čiji je izbor u toku. Ministarstvo zdravlja je navelo da će na osnovu reforme zdravstvenih ustanova sekundarnog i tercijarnog nivoa, koja je u toku, biti urađena nova sistematizacija radnih mjesta. ⁹	Kako je zaposlena samo trećina od potrebnog broja zaposlenih, što nije dovoljno da bi se odgovorilo stvarnim potrebama pacijenata, konstatujemo da je <u>preporuka samo djelimično ispunjena.</u>
2.	Direktoru Bolnice	U saradnji sa Zaštitnikom ljudskih prava i sloboda instalirati kutije za	Kutije za žalbe Zaštitniku (Ombudsmanu) nijesu instalirane, niti	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>

⁹ Dana 18.1.2013. Direktor Bolnice je uputio zahtjev Ministarstvu zdravlja za prijem 4 medicinske sestre-tehničara za obavljanje volonterskog pripravničkog staža, što bi dobijanjem saglasnosti takođe uvećalo postojeći broj srednjeg medicinskog kadra.

		žalbe kojima bi pristup imalo samo ovlašteno lice iz institucije Zaštitnika ili obezbijediti drugi neposredan način komunikacije sa kancelarijom Zaštitnika (MT).	su pacijenti obavješteni o mogućnosti da se na drugi neposredni način obrate kancelariji Zaštitnika. ¹⁰	
3.	Direktoru Bolnice	Obezbijediti da se stečena znanja o nenasilnom rješavanju konfliktnih situacija prenose u kontinuitetu na nove zaposlene u Bolnici (MT).	Preporuka se kontinuirano sprovodi. ¹¹	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
Jedinica sudske psihijatrije (JSP)				
4.	Ministarstvu pravde	Obezbijediti da sudsko odjeljenje bude izmješteno iz kruga Bolnice, a da se u međuvremenu obezbijede odgovarajuća sredstva za njegov rad, prvenstveno za neophodne troškove obezbjeđenja (CPT, MT).	Sudsko odjeljenje je još uvijek u okviru Bolnice koja snosi troškove njegovog obezbjeđenja. ¹²	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>
5.	Ministarstvu pravde i	Izraditi protokol o radu sudskog odjeljenja (do otvaranja mogućnosti da	Izrađen je Protokol o načinu vršenja službe obezbjeđenja u Zdravstvenoj	<u>Preporuka je djelimično ispunjena,</u> imajući u vidu da

¹⁰ Direktor Tomčuk je rekao da navedena preporuka nije sprovedena jer u Bolnici od 2006. postoje instalirane kutije za žalbe pacijenata na svakom odjeljenju po kojima postupa Savjet za zaštitu prava pacijenata, te da pacijenti imaju mogućnost žalbe i Zaštitniku prava pacijenata. Takođe, naveo je i da bi instaliranje još jedne kutije na svakom odjeljenju bilo potpuno izlišno, što nije praksa u ustanovama koje je Bolnica posjetila i sa kojima sarađuje. U vezi sa Savjetom za zaštitu prava pacijenata, vidjeti preporuku br. 49.

¹¹ Ljekari zaposleni u bolnici prenose znanje srednjem medicinskom kadru, sestrama i tehničarima, kroz redovno sprovođenje internih obuka vikendom. Direktor vodi evidenciju o pohađanju obuke.

¹² Ministarstvo pravde je navelo da će izmještanje sudskog odjeljenja biti moguće tek nakon izgradnje Specijalne bolnice za izvršavanje mjera bezbjednosti u saradnji sa Ministrstvom zdravlja, bez preciziranja kada bi se izgradnja navedene bonice može očekivati.

	Ministarstvu zdravlja	ono bude izmješteno), posebno u vezi sa angažovanjem službe za obezbjeđenje (CPT, MT).	ustanovi Specijalna bolnica za psihijatriju, koji se odnosi isključivo na način vršenja službe obezbjeđenja. Još uvijek nije izrađen protokol o radu samog odjeljenja. Detaljnije vidjeti: Izvještaj, str. 33.	nije izrađen protokol o radu samog odjeljenja.
6.	Ministarstvu zdravlja i direktoru Bolnice	Obezbjediti da na sudskom odjeljenju sve vrijeme bude prisutno više srednjeg medicinskog osoblja, a da se obezbjeđenje nalazi van zgrade (CPT, MT).	Stanje nije promijenjeno. Intervjuisano osoblje navodi da bi odbilo da radi na odjeljenju u odsustvu radnika službe obezbjeđenja, s obzirom na patologiju pacijenata i prirodu krivičnih djela koja su izvršili. U trenutku naše ponovne posjete zatekli smo nepromijenjeno stanje u pogledu broja angažovanog srednjeg medicinskog kadra. Razlozi za to, prema riječima Direktora, su: visok bezbjedonosni rizik i nedostatak medicinskog kadra.	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>
7.	Direktoru Bolnice	Obezbjediti da svi pacijenti smješteni na sudskom odjeljenju imaju pristup toaletu 24 h dnevno (CPT, MT).	Omogućen je pristup toaletu 24h dnevno.	<u>Preporuka je ispunjena.</u> ¹³

¹³ Dr Tomčuk nas je informisao da je završena instalacija zvona u svakoj bolesničkoj sobi na sudskom odjeljenju, koja će biti povezana sa prostorijom gdje je smješteno obezbjeđenje i omogućiti otključavanje pacijenata tokom noći radi nesmetanog korišćenja toaleta.

8.	Upravi policije, Ministarstvu pravde, sudovima	Obezbijediti da se u svakom slučaju sumnje na mentalno oboljenje učinioca prekršaja ili krivičnog djela, to lice dovede na pregled kod specijaliste psihijatra i/ili uputi na vještačenje u odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu (MT).	U periodu od objavljivanja izvještaja nije zabilježen slučaj da je osoba sa sumnjom na mentalno oboljenje bila lišena slobode, a da joj nije bio omogućen psihijatrijski pregled. Međutim, i pacijenti i direktor Bolnice su nas obavijestili da je i dalje zastupljena praksa organa za prekršaje prema kojoj se mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi izriče bez prethodnog upućivanja na posmatranje u odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu, gdje bi se u kontinuitetu vremena sprovela dijagnostika eventualnog mentalnog poremećaja i procjena (vidi preporuku br. 46). Detaljniji opis problema vidjeti u Izvještaju, str. 28.	<u>Preporuka je djelimično ispunjena.</u>
9.	Ministarstvu pravde i Ministarstvu zdravlja	Hitno obezbijediti odgovarajući smještaj u psihijatrijsku ustanovu za mentalno oboljelo lice Milana Zekovića (CPT ¹⁴ , MT).	Milan Zeković se i dalje nalazi u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija. ¹⁵	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>

¹⁴ „KPM preporučuje crnogorskim vlastima da nešto hitno preduzmu u vezi sa pomenutim zatvorenikom, u svijetlu prethodno navedenih napomena.”, Izvještaj crnogorskoj Vladi o posjeti Crnoj Gori Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja obavljenoj od 15. do 22. septembra 2008, paragraf 68.

¹⁵ Ministarstvo pravde je u vezi odgovarajućeg smještaja g-dina Zekovića navelo da je molbu za njegov transfer dostavilo Ministarstvu pravde Republike Srbije još u aprilu 2011. Nakon urgencije, Ministarstvo pravde Republike Srbije je 5.11.2012. dostavilo odgovor da odluka po molbi još uvijek nije donijeta, i da je sjednica vijeća zakazana za 28.11.2012. Do 28.12.2012. Ministarstvo pravde Crne Gore nije dobilo informaciju o daljem statusu predmeta.

Uslovi života pacijenata				
10.	Ministarstvu zdravlja i Ministarstvu rada i socijalnog staranja	Obezbijediti bolju teritorijalnu pokrivenost centrima za mentalno zdravlje, koji bi blisko sarađivali sa centrima za socijalni rad u cilju zbrinjavanja onih mentalno oboljelih lica koja ne zahtijevaju (dalje) bolničko liječenje, kako bi se ostvario krajnji cilj da se pomoć mentalno oboljelima pruži u zajednici i smanji potreba za bolničkim liječenjem, osim u akutnoj fazi bolesti (MT).	Iako je teritorijalna pokrivenost zadovoljavajuća, u cilju boljeg zbrinjavanja mentalno oboljelih lica koja ne zahtijevaju bolničko liječenje, a socijalno su nezbrinuta, neophodno je obezbijediti bolju saradnju centara za mentalno zdravlje sa centrima za socijalni rad.	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>
11.	Ministarstvu zdravlja i Glavnom gradu	Obezbijediti odgovarajuće stacionarno liječenje i rehabilitaciju i žena, zavisnica od psihoaktivnih supstanci u Crnoj Gori (MT).	Na Psihijatrijskoj klinici u Kliničkom centru Crne Gore obezbijeđeno je po 5 kreveta za stacionarno liječenje zavisnika i zavisnica od psihoaktivnih supstanci.	Imajući u vidu da je obezbijedeno svega 5 mjesta za stacionarno liječenje zavisnica od psihoaktivnih supstanci, dok se u jedini centar za rehabilitaciju zavisnika u Crnoj Gori ¹⁶ , na Kakarickoj gori, i dalje smještaju samo muškarci, zaključujemo da je <u>preporuka samo djelimično ispunjena.</u>

¹⁶ Javna ustanova za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci „Kakaricka gora“.

12.	Ministarstvu zdravlja i Ministarstvu pravde	Uložiti napore da se što prije započne sa izgradnjom Specijalne bolnice u okviru ZIKS-a i da se unaprijed planiraju i kadrovska rješenja, kako se ne bi ponovilo da se bolnica izgradi i ostane nefunkcionalna (MT).	Vidjeti preporuku 4. Stanje nije promijenjeno.	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>
13.	Ministarstvu zdravlja i direktoru Bolnice	Renovirati sve objekte, da bi se postiglo pozitivno terapijsko okruženje. Potrebno je renovirati toalete i preduzeti mjere na postizanju većeg nivoa higijene (MT, CPT ¹⁷).	Stanje značajno unaprijeđeno. Međutim, neophodna su dodatna ulaganja. ¹⁸	<u>Preporuka djelimično ispunjena.</u>
14.	Direktoru Bolnice	Omogućiti personalizovanje prostora u kojem pacijenti borave i obezbijediti prostor (ormariće) gdje pacijenti mogu da zaključaju svoje stvari (CPT, MT).	Stanje nedovoljno promijenjeno, prostor djelimično personalizovan. ¹⁹	<u>Preporuka je djelimično ispunjena</u> imajući u vidu da pacijenti imaju ormariće koje nije moguće zaključati.
15.	Direktoru Bolnice	Poboljšati kvalitet i raznovrsnost ishrane i obezbijediti odgovarajuće	Svi pacijenti sa kojima smo razgovarali pohvalili su kvalitet hrane (voće	<u>Preporuka je ispunjena.</u>

¹⁷ "CPT pozdravlja tekuće napore na preuređenju bolnice i preporučuje da crnogorske vlasti nastave taj proces u preostalom dijelu nepreuređenih oblasti.", Izvještaj crnogorskoj Vladi o posjeti Crnoj Gori Komiteta za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja obavljenoj od 15. do 22. septembra, paragraf 91.

¹⁸ Primjetan je napredak u postizanju pozitivnog terapijskog okruženja, odjeljenja su okrećena, uredna i, pred praznike, i praznično ukrašena, sa parcijalno saniranim mokrim čvorovima. Ipak, ostaje problem odgovarajućeg grijanja odjeljenja na kojima su smješteni hronični pacijenti koji godinama borave u sobama bez grijanja (grije se samo centralni hodnik što je nedovoljno u zimskim danima). Potpuno su zamijenjeni dotrajali drveni prozori na sjevernoj strani hroničnih odjeljenja (muškom i ženskom) eloksiranom bravarijom zahvaljujući sredstvima Fondacije Petrović Njegoš. Na hroničnom muškom odjeljenju neophodne su popravke krova koji na nekim mjestima prokišnjava.

¹⁹ Prema objašnjenju dr Tomčuka, preporuka još uvijek nije sprovedena prvenstveno zbog procjene rizika po bezbjednost pacijenata (u uslovima nedostatka medicinskog kadra postoji mogućnost akcidentne situacije), dok višegodišnji pacijenti hroničnih odjeljenja o kojima se stara bolnica nemaju nikakvih ličnih stvari, već se njihova garderoba uglavnom dobija posredstvom dobrotvorne organizacije Caritasa.

		posude za serviranje (MT).	uključeno) i naveli da je izmijenjen način serviranja hrane.	
16.	Ministarstvu zdravlja i direktoru Bolnice	Opremiti posebne prostorije u okviru paviljona da bi se posjete odvijale nesmetano i u slučaju nepovoljnih vremenskih prilika i nezavisno od dostupnosti trpezarija (MT).	Stanje nije promijenjeno i do daljnjeg nema izgleda da se može promijeniti. Posjete se i dalje odvijaju u trpezarijama. Doktor navodi da nedostatak prostora i preopterećenost Bolnice ne dozvoljavaju da se izvrši prenamjena postojećih prostorija.	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>
17.	Ministarstvu zdravlja i direktoru Bolnice	Bolnicu učiniti pristupačnom i osobama sa invaliditetom (MT).	Stanje nije promijenjeno. Nije izvjesno da se u ovoj bolnici stanje može promijeniti zbog kaskadnog terena i starih zgrada. ²⁰	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>
18.	Ministarstvu zdravlja i direktoru Bolnice	Obezbijediti novi agregat za struju (MT).	Obezbijedena su sredstva, raspisan je tender za kupovinu agregata za struju, nakon isteka zakonske procedure Bolnica će dobiti agregat.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
Tretman i aktivnosti				
19.	Ministarstvu zdravlja	Hitno raspisati specijalizaciju iz oblasti dječije psihijatrije, a u međuvremenu	U toku je obavljanje specijalističkog staža doktora iz oblasti dječije	<u>Preporuka je djelimično ispunjena.</u> Posebno ističemo

²⁰ Iako ministarstvo zdravlja navodi da će preduzeti mjere da sve zdravstvene ustanove, iz sredstava koja će im biti raspodijeljena za 2013. godinu, predvide sredstva za ovu namjenu, direktor Bolnice smatra da prilagođavanje prostora Bolnice osobama sa invaliditetom zahtjeva znatna ulaganja imajući u vidu starost objekata i konfiguraciju terena – kaskade sa više objekta tipa paviljona.

		nastojati da se u Crnoj Gori obezbijedi rad doktora specijaliste dječije psihijatrije. Obezbijediti da se, po potrebi, na bolničko liječenje mogu smjestiti i maloljetnici (ZLJPS, MT).	psihijatrije. Djeca od 16 do 18 godina mogu da se liječe u Kliničkom centru Crne Gore, dok je za mlađe maloljetnike racionalnije upućivanje u zdravstvene ustanove u regionu. ²¹ Međutim, u međuvremenu nije obezbijeđen rad doktora specijaliste dječije psihijatrije u Crnoj Gori.	da i dalje postoji potreba za specijalistom dječije psihijatrije.
20.	Direktoru Bolnice	Ponovljena preporuka CPT-a o potrebi izrade individualnih planova tretmana za pacijente (CPT, MT).	Svi pregledani medicinski kartoni su imali individualne planove liječenja.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
21.	Direktoru Bolnice i Ministarstvu zdravlja	Uključiti više pacijenata u radno-okupacione i sportske aktivnosti, proširiti ponudu ovih aktivnosti i za tu svrhu angažovati još radnih terapeuta ili volontere (CPT, MT).	Stanje nedovoljno promijenjeno. Iako je Bolnica, od objavljivanja izvještaja, pacijentima ponudila i gledanje filmova jednom nedjeljno (što je praktično jedina aktivnost za koju su pacijenti suštinski zainteresovani, prema riječima direktora Bolnice) nije primjećeno da je veći broj pacijenata uključen u u radno-okupacione i sportske aktivnosti. Ovakva situacije se objašnjava prirodom bolesti pacijenata, odnosno odsustvom volje (abulija), kao jednom od simptoma shizofrenije koja je dijagnostifikovana kod najvećeg broja pacijenata, ali i nedovoljnim brojem	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>

²¹ Prema odgovoru Ministarstva zdravlja.

			terapeuta ili volontera koji bi dodatno animirali pacijente da se uključe u ove aktivnosti.	
22.	Direktoru Bolnice	Svaki slučaj tzv. brze trankvilizacije (hemijskog sputavanja) upisivati, osim u svesku primopredaje i u odjeljensku knjigu evidencije fizičkog ograničavanja slobode kretanja, a sve podatke iz pojedinačnih odjeljenskih knjiga revnosno prenositi u registar na centralnom nivou (CPT, MT).	Preporuka se sprovodi u praksi.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
23.	Direktoru Bolnice i Ministarstvu zdravlja	Obezbjediti zubara u kontinuitetu, dodatnom stimulacijom ili na drugi način (MT).	Zubar obezbijeđen u praksi.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
24.	Ministarstvu zdravlja	Definisati obavezu da se za lica koja umru u Bolnici vrši obdukcija u skladu sa čl. 128 Zakona o zdravstvenoj zaštiti. Neophodno je da Ministarstvo zdravlja što prije donese pravilnik kojim će se precizno propisati rad mrtvozornika (MT).	U odgovoru Ministarstva zdravlja se navodi da je Ministarstvo pripremilo Izmjene i dopune Zakona o zdravstvenoj zaštiti kojim će se precizno propisati rad mrtvozornika (isto obavještenje smo dobili i prilikom rada na izvještaju prije više od godinu dana).	<u>Preporuka djelimično ispunjena.</u>

25.	Direktoru Bolnice	Pojačati nadzor nad pacijentima, posebno onima koji su već pokazali sklonost ka samoubistvu. Sve osoblje u psihijatrijskoj ustanovi treba da bude obučeno da kod pacijenata prepozna znake koji ukazuju na pojačani rizik od samoubistva. Te pacijente treba staviti na program specijalnog nadzora i ponuditi im odgovarajuću psihološku pomoć (CPT, MT).	Preporuka se sprovodi u praksi. ²²	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
Osoblje				
26.	Ministarstvu rada i socijalnog staranja	Hitno obezbijediti socijalno zbrinjavanje osoba koje se nalaze u Bolnici u Dobroti, a za čijim daljim liječenjem u toj ustanovi nema potrebe (ZLJPS, MT).	Bolnica i dalje, u gotovo istoj mjeri, zbrinjava osobe za čijim bolničkim liječenjem nema potrebe. ²³ Od objavljivanja preporuke, od ukupno 40 osoba (oko 1/3 bolničke populacije) svega su četiri osobesmeštene u domove za stara lica i lica sa invaliditetom ²⁴ .	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>

²² Intervjuisano osoblje je navelo da vrši pojačan nadzor nad navedenim pacijentima i da o svim, i najmanjim uočenim promjenama obavještava ordinirajućeg ljekara.

²³ Ministarstvo rada i socijalnog staranja navodi da ne postoje ustanove specijalizovane za smještaj ovih lica. Navode i da im se može pružiti smještaj u „Domu za stara i invalidna lica” u Risnu, odnosno Bijelom Polju, ako postoje upražnjena mjesta i zadovoljavaju predviđene kriterijume, ali i tada moraju biti pokriveni adekvatnom zdravstvenom zaštitom ljekara iz centara za mentalno zdravlje. Ipak, uvidom u kartone pacijenata koji više godina borave u Bolnici, vidjeli smo da u nekim slučajevima centri za socijalni rad ne prihvataju mišljenje konzilijuma psihijatar da je lice sposobno da živi u uslovima porodičnog okruženja ili socijalnog smještaja, već centri iznose suprotno mišljenje i odbijaju da ih prihvate. Naglašavamo da ne uviđamo razumno opravdanje za sumnju u stručnost psihijatar u Bolnici da ocjenjuju psihički status pacijenta. Direktor Bolnice je potvrdio da Bolnica nema odgovarajuću saradnju sa domovima za stara i invalidna lica. Od objavljivanja našeg izvještaja u novembru 2011. niti jedno lice nije smješteno u ove domove.

²⁴ Primjera radi, dvije pacijentkinje bez mentalnog oboljenja, ali uz izvjestan stepen mentalne retardacije, borave u Bolnici od 1999. godine. Postupak njihovog izmještanja u JU Komanski most traje od 2008. godine.

27.	Ministarstvu zdravlja i Direktoru Bolnice	Zaposliti dodatni kadar, neophodan za obavljanje posla u skladu sa standardima. Preduzeti mjere koje bi doprinijele da se rad sa psihijatrijskim pacijentima u Bolnici učini primamljivim srednjem medicinskom kadru (CPT, ZLJPS, MT).	U vezi zapošljavanja dodatnog kadra vidjeti preporuku broj 1. Svi medicinski radnici koji rade na psihijatrijskom odjeljenju u Nikšiću, Klinici u Podgorici, odnosno u Bolnici, stimulirani su sa 15% dodatka na zaradu.	<u>Preporuka djelimično ispunjena.</u>
28.	Ministarstvu zdravlja i Direktoru Bolnice	Uložiti napore i sredstva da se osoblje Bolnice dodatno edukuje i razmjenjuje iskustava sa kolegama koji rade u sličnim ustanovama (MT).	Preporuka se sprovodi u praksi. ²⁵	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
29.	Ministarstvu zdravlja	Podstaci učestaliju praksu učenika i studenata u Bolnici (MT).	Stanje nije promijenjeno.	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>
30.	Ministarstvu zdravlja i Direktoru Bolnice	Instalirati alarmni sistem, obavezno na akutnom muškom i ženskom odjeljenju, da bi osoblje u svakom trenutku moglo da pozove pomoć u slučaju incidentnih situacija sa pacijentima. Ova mjera se djelimično oslanja na povećanje broja zaposlenih jer bi i ovakav vid sigurnosne zaštite bio nedovoljan u situaciji kada na	Osoblje je opremljeno toki-voki aparatima. Komunikacija se odvija na nivou bolnice, uključujući pripadnike obezbijedenja.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>

²⁵ Od januara 2013. počinje kontinuirana edukacija kadra zaposlenih u oblasti mentalnog zdravlja na nivou države, zahvaljujući sredstvima koja je obezbijedila Delegacija Evropske Unije u vidu osam dvodnevih radionica, koje će se održavati vikendom u prostorijama Bolnice za psihijatriju u Dobroti. Edukaciju će sprovoditi holandski medicinski kadar.

		jednom odjeljenju rade svega jedan ili dva medicinska tehničara, odnosno sestre (MT).		
Sredstva ograničavanja slobode kretanja				
31.	Ministarstvu zdravlja i Ministarstvu rada i socijalnog staranja	Osoblju koje radi u otežanim uslovima i na odjeljenjima visokog rizika obezbijediti beneficirani radni staž (MT).	Stanje nije promijenjeno. ²⁶	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>
32.	Ministarstvu zdravlja i direktoru Bolnice	Na svakom odjeljenju na kome se sprovodi fizičko ograničavanje slobode kretanja moraju se obezbijediti posebne prostorije namijenjene toj svrsi (CPT, MT).	Obezbijedene su posebne prostorije za izolaciju koje omogućavaju kontinuirani monitoring pacijenata kojima je ograničena sloboda kretanja.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
33.	Direktoru Bolnice	Odjeljske knjige o fizičkom ograničavanju slobode kretanja precizno voditi (CPT, MT).	Preporuka se sprovodi u praksi.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>

²⁶ Ministarstvo rada i socijalnog staranja u svom odgovoru navodi da je u cilju utvrđivanja radnih mjesta na kojima se računa uvećano trajanje neophodno obezbijediti da subjekat koji traži utvrđivanje tih radnih mjesta pokrene zaknsku proceduru. Navode i da se Bolnica obratila Ministarstvu sa zahtjevom za utvrđivanje radnih mjesta na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem 20.5.2012, na koji je Ministarstvo odgovorilo 31.5.2012. U svom odgovoru Ministarstvo je uputilo Bolnicu na koji način je moguće pokrenuti postupak utvrđivanja radnih mjesta na kojima se staž osiguranja računa sa uvećanim trajanjem. Ministarstvo zdravlja navodi da je pokrenulo inicijativu prema KCCG da pokrene postupak za izradu akata o procjeni rizika kako bi se stekli uslovi za pokretanje postupka o eventualnom priznavanju beneficiranog radnog staža.

34.	Direktoru Bolnice	Osigurati vođenje centralnog registra u koji bi se kontinuirano prenosili podaci iz odjeljenjskih knjiga i koji bi pružio pregled svih preduzetih mjera fizičkog ograničavanja slobode kretanja na nivou Bolnice (CPT, MT).	Preporuka se sprovodi u praksi. ²⁷	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
35.	Direktoru Bolnice	Obaviti razgovor sa pacijentom nakon prestanka mjere fizičkog ograničenja slobode kretanja (CPT, MT).	Intervjuisano osoblje navodi da se obavljaju razgovori po prestanku mjere. U trenutku posjete nijesu zatečeni pacijenti da bi se sprovođenje preporuke dodatno potvrdilo.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
36.	Direktoru Bolnice	Obezbijediti primjenu zakonske obaveze da pored nezavisnog multidisciplinarnog tijela i zakonski zastupnik mentalno oboljelog lica mora odmah biti obaviješten o primjeni fizičke sile (MT).	Intervjuisano osoblje navodi da se zakonski zastupnici odmah obavještavaju (brojevi telefona su dostupni u medicinskoj dokumentaciji). U trenutku posjete nijesu zatečeni pacijenti nad kojima je primjenjena fizička sila da bi se sprovođenje mjere dodatno potvrdilo.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
Garancije				
37.	Direktoru Bolnice	Obezbijediti poštovanje Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno	U svim slučajno odabranim medicinskim kartonima evidentirane	<u>Preporuka je ispunjena.</u>

²⁷ Centralni registar se vodi od 24.11. 2011. godine. U registar se upisuju svi slučajevi „hemijske“ fiksacije i fizičkog ograničenja slobode kretanja. Procentualno je puno veća primjena ampulirane terapije od pribjegavanja mehaničkoj fiksaciji, sto je apsolutno prihvatljivo u setingu psihijatrijske bolnice. Unosi su iscrpni i sadrže sve neophodne podatke.

		oboljelih lica, koji propisuje pisani pristanak na pregled ili podvrgavanje medicinskom postupku, u slučajevima kada mentalno oboljelo lice može da donese odluku i izrazi svoju volju (MT).	pisane saglasnosti.	
38.	Direktoru Bolnice	Obezbijediti da ljekar izdaje potvrde o sposobnosti osobe da da pristanak na liječenje, u skladu sa zakonom (CPT, MT).	U svim slučajno odabranim medicinskim kartonima evidentirana je lekarska potvrda o sposobnosti pacijenata na davanje pristanka na liječenje.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
39.	Direktoru Bolnice	Obezbijediti da u svim slučajevima prisilne hospitalizacije obavještenje o prisilnoj hospitalizaciji bude poslato sudu u zakonom predviđenom roku od 48h (MT).	U svim slučajno odabranim medicinskim kartonima obavještenje je poslato u roku od 24h.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
40.	Predsjedniku suda u Kotoru	Obezbijediti djelotvorno sprovođenje rokova u slučaju prisilne hospitalizacije koje predviđa Zakon o vanparničnom postupku (MT).	Stanje u praksi nije promijenjeno, dešava se i dalje da sud ne poštuje zakonski rok u kome mora da odluči. ²⁸	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>

²⁸ Kao ilustraciju navodimo primjer iz prakse u slučaju prisilne hospitalizacije pacijentkinje D.K:

- D.K. je prisilno hospitalizovana 9.11.2012.
- Bolnica je poslala sudu obavještenje o prisilnoj hospitalizaciji istoga dana, dakle 9.11.2012.
- Sud je primio obavještenje 13.11.2012.
- Sud je o hospitalizaciji odlučio 22.11.2012 (Napominjemo da je zakonski rok 8 dana).
- Sudsko rješenje je dostavljeno Bolnici 26.11.2012.
- Pacijentkinja dala saglasnost na liječenje 5.12.2012.

41.	Direktoru Bolnice	Obezbijediti da pacijent lično dobije u pisanoj formi odluku o rješenju o prisilnom smještaju u psihijatrijsku ustanovu i da u pismenoj formi bude obavješten o razlozima za takvu odluku, kao i mogućnostima i roku za podnošenje žalbe (MT).	Intervjuisani pacijenti koji su prisilno hospitalizovani su imali primjerak rješenja Suda u svojoj dokumentaciji.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
42.	Ministarstvu pravde	Dopuniti Zakon o vanparničnom postupku tako što će se propisati obaveza suda da u postupku odlučivanja o prisilnoj hospitalizaciji (1) sasluša lice o čijoj se hospitalizaciji odlučuje, u prvostepenom postupku ili postupku po žalbi; (2) zahtijeva drugo mišljenje o potrebi za prinudnom hospitalizacijom vještaka psihijatra koji nije zaposlen u ustanovi; (3) odluči o tome da li je lice o čijoj se hospitalizaciji odlučuje u mogućnosti da shvati značaj i pravne posljedice svog učešća u postupku; (4) da pacijenti koji su podvrgnuti obaveznom liječenju imaju pomoć advokata tokom postupka, a da onima koji nisu u prilici da sami plate troškove advokata bude pružena pravna pomoć.	Ministarstvo pravde je navelo da nijesu planirane izmjene i dopune Zakona o vanparničnom postupku za 2013. godinu. Iako su u toku izmjene Zakona o zaštiti prava mentalno oboljelih lica, neophodno je izmijeniti Zakon o vanparničnom postupku da bi se uvele garancije osnovanosti smještaja u psihijatrijsku kliniku u postupku odlučivanja o prisilnoj hospitalizaciji. Detaljnije vidjeti Izvještaj, str. 23.	<u>Preporuka nije ispunjena</u>

43.	Direktoru Bolnice	Obezbijediti da lice koje je prisilno smješteno na liječenje bude lično upoznato sa svojim pravima, kao i njegova porodica. Izraditi odgovarajuću brošuru (MT).	Preporuka se sprovodi u praksi. Rad na brošuri je u toku. ²⁹	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
44.	Ministarstvu pravde	Obezbijediti redovno vršenje kontrole zakonitosti izvršavanja mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi (MT).	Ministarstvo pravde navodi da je u periodu od 1.11.2011. do 19.12.2012. sprovelo četiri kontrole zakonitosti izvršavanja mjera bezbjednosti obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, što je potvrdio i direktor Bolnice.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
45.	Vladi i Skupštini	Pod hitno usvojiti zakon koji će obezbijediti da u prekršajnom postupku postupaju sudovi, odnosno, da sudije za prekršaje budu izabrane na isti način kao sudije redovnih sudova (MT).	Zakon nije usvojen. Centar za građansko obrazovanje podnio je u međuvremenu inicijativu Ustavnom sudu za ocjenu ustavnosti Zakona o prekršajima zbog povrede garancije prava na pravično suđenje zbog nadležnosti i načina izbora organa za prekršaje koji postupaju u prekršajnom postupku.	<u>Preporuka nije usvojena.</u>
46.	Organima za prekršaje	Uzdržati se od izricanja mjere obaveznog liječenja i čuvanja u	Praksa organa za prekršaje nije promijenjena u odnosu na nalaze	<u>Preporuka nije usvojena.</u>

²⁹ Dva intervjuisana (prisilno hospitalizovana) pacijenta su navela da ih je sa pravima upoznao doktor koji ih je primio. Jedan od pacijenata koji je prisilno hospitalizovan je imao napisanu žalbu, i čekao je rješenje suda da bi je i poslao (treća prisilna hospitalizacija). U pregledanoj dokumentaciji pacijenta nalazi se i kontakt telefon člana porodice.

		psihijatrijskoj ustanovi bez prethodnog upućivanja na posmatranje u psihijatrijsku ustanovu (MT).	prethodnog Izvještaja (str. 29).	
47.	Ministarstvu pravde	Propisati Zakonom o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica (čl. 17, st. 3) obavezu da se o sprovođenju medicinskog postupka bez pristanka mentalno oboljelog lica obavijeste članovi njegove porodice (MT).	Preporuka djelimično usvojena. Akcija za ljudska prava je dostavila predlog amandmana na Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti prava mentalno oboljelih lica sa predlogom da se o sprovođenju medicinskog postupka bez pristanka mentalno oboljelog lica obavijeste članovi njegove porodice, kao i lica koje mentalno oboljelo lice samo odredi. Predlog je djelimično usvojen tako što je predviđeno da će se obavijestiti lica koje mentalno oboljelo lice samo odredi.	<u>Preporuka djelimično usvojena.</u>
48.	Ministarstvu pravde	Iz Zakona o vanparničnom postupku ukloniti odredbu čl. 50, st. 1. ³⁰ (MT)	Ministarstvo pravde je obavijestilo da nijesu planirane izmjene i dopune Zakona o vanparničnom postupku.	<u>Preporuka nije usvojena.</u>
49.	Ministarstvu zdravlja i	Izmijeniti Statut Bolnice kako bi se	Statut nije izmijenjen.	<u>Preporuka nije usvojena.</u>

³⁰ Citirana odredba Zakona o vanparničnom postupku čije brisanje je predloženo glasi: „Lice koje je smješteno u psihijatrijsku ustanovu dužno je da se podvrgne potrebnim mjerama liječenja, ali je za svaku mjeru koja bi mogla izazvati opasnost po njegov život i zdravlje ili koja bi mogla izmijeniti njegovu ličnost, potreban njegov pristanak ili pristanak njegovog zastupnika.” Naglašavamo da svaka osoba ima pravo na privatnost i zaštitu ličnog integriteta, što podrazumijeva i pravo da se ne liječi ako za to ne da svoj pristanak. Izuzeci od ovog pravila moraju biti striktno propisani i primjenjivati se restriktivno, samo onda kada je to neophodno. Detaljnije u Izvještaju, str. 23.

	Direktoru Bolnice	obezbjedila nepristrasnost Savjeta za zaštitu prava mentalno oboljelih lica u pogledu načina predlaganja i izbora članova (CPT, MT).		
50.	Ministarstvu zdravlja	Formirati Komisiju za mentalno zdravlje (MT).	Komisija je formirana.	<u>Preporuka je usvojena.</u>
Odjeljenje za bolesti zavisnosti				
51.	Ministarstvu zdravlja	Omogućiti hitan smještaj žena zavisnica od psihoaktivnih supstanci izvan ženskog akutnog odjeljenja (MT).	U Bolnici u Dobroti, žene zavisnice još uvijek mogu biti smještene samo na žensko akutno odjeljenje. Međutim, u okviru Psihijatrijske klinike KBC u Podgorici, obezbjeđeno je pet kreveta za smještaj žena zavisnica. Vidjeti preporuku 11.	<u>Preporuka je djelimično ispunjena, zbog malog broja mjesta obezbjeđenih u Podgorici.</u>
52.	Ministarstvu zdravlja	Obezbjediti sredstva za renoviranje Odjeljenja za bolesti zavisnosti, povećanje smještajnog kapaciteta odjeljenja ili oformiti odjeljenja tog tipa u nekim drugim institucijama (MT).	Odjeljenje je djelimično renovirano: okrećeno, uredno, toalet renoviran, ali su prostorni kapaciteti ostali isti. Detaljnije vidjeti u Izvještaju, str. 35. Obezbjedeno je deset kreveta na Psihijatrijskoj klinici KBC u Podgorici za tretman zavisnika od psihoaktivnih supstanci. Trenutno 30 pacijenata sa izrečenom mjerom obaveznog liječenja narkomana čeka na prijem u Bolnicu.	<u>Preporuka je djelimično ispunjena.</u> Smatramo da su ponuđeni kapaciteti i dalje nedovoljni kao i ponuda različitih opcija tretmana.

53.	Ministarstvu pravde	Preduzeti mjere, posebno u vidu edukacije sudija, kako bi se dužina boravka pacijenata sa izrečenom sudskom mjerom obaveznog liječenja skratila u skladu sa oporavkom pacijenta, što bi omogućilo liječenje većeg broja ljudi u trenutnim kapacitetima (MT).	U odgovoru Ministarstva pravde se navodi da zdravstvena ustanova u kojoj se izvršava mjera bezbjednosti cijeni kada je izvršena mjera bezbjednosti, nakon čega sud izdaje nalog organu Policije u mjestu u kojem se mjera izvršavala da izvrši radnje sprovođenja u kaznenu ustanovu radi nastavka izvršavanja izrečene mjere.	<u>Preporuka je djelimično ispunjena.</u> Sudije izriču mjeru sa maksimalnom dužinom trajanja do 2 godine. Naglašavamo da se optimalni period za detoksikaciju od psihoaktivnih supstanci mjeri maksimalno mjesecima, a negodinama. Detaljnije vidjeti u Izvještaju na strani 35.
-----	---------------------	--	--	--

Ocjena ispunjenosti preporuka za Psihijatrijsko odjeljenje JZU Opšte bolnice u Nikšiću

Sve preporuke su upućene direktoru JZU Opšta bolnica u Nikšiću. Od ukupno sedam preporuka, potpuno su sprovedene četiri, djelimično dvije, dok jedna nije.

Redni broj	Preporuka glasi	Trenutno stanje	Ocjena ispunjenosti
1.	Hitno obezbijediti sprovođenje garancija u kontestu prisilnog smještaja prilikom prijema na Odjeljenje, tokom boravka i otpusta, pogotovo u vidu sudskog nadzora (MT).	Prilikom posjete, potvrđeno je da svi pacijenti koji su bili na odjeljenju imaju potpisanu saglasnost o boravku na odjeljenju. ³¹	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
2.	Preduzeti mjere kako bi se razbile predrasude prema mentalno oboljelim licima, koje su posebno pogubne kada postoje kod samog medicinskog osoblja i uprave, jer dovode do diskriminacije pacijenata (MT).	Intervuisano osoblje primjećuje da je u praksi, u okviru Opšte bolnice smanjen stepen predrasuda prema pacijentima, posebno kod medicinskog osoblja. ³²	<u>Preporuka je ispunjena.</u>

³¹ Potvrđen je zvanični odgovor JZU Opšte bolnice u Nikšiću: „Odsjek za psihijatrijske bolesti u okviru JZU Opšte bolnice Nikšić je otvorenog tipa tako da nema tehničkih uslova za obezbjeđivanje prisilno hospitalizovanih pacijenata. Pacijenti koji su za prisilnu hospitalizaciju uvijek su u pratnji policije i odmah ili u roku od 24h upućuju u SPB Dobrota. Svi ostali pacijenti koji se primaju u Odsjek za psihijatrijske bolesti potpisuju formular za dobrovoljno liječenje.“

³² U odgovorima JZU Opšte bolnice se navodi: “Bolnica trenutno radi na pripremi seminara od strane stručnih kadrova iz Crne Gore i inostranstva, koji bi bili sprovedeni u vidu predavanja i edukacije osoblja na nivou Bolnice, dok je osoblje koje je raspoređeno u Odsjeku za psihijatrijske bolesti u ovom pravcu već edukovano”.

3.	Obezbjediti redovan boravak pacijenata na svježem vazduhu, u dvorištu, kao i pokriveni prostor kako bi pacijentima bilo omogućeno da borave van odjeljenja i u slučaju vremenskih neprilika (MT).	Intervjujani pacijenti su izjavili da borave na svježem vazduhu kad god vremenske prilike dozvoljavaju. Pokriveni prostor nije obezbijeđen. ³³	<u>Preporuka je djelimično ispunjena.</u>
4.	Uvesti portira na odjeljenju (MT).	Zaposlen je portir u okviru Službe za interne bolesti, a ustanovljena mu je nadležnost obezbjeđenja Odsjeka za psihijatrijske bolesti.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
5.	Poboljšati ishranu mentalno oboljelih lica koja su smještena na Odjeljenju (MT).	Intervjuisani pacijenti su zadovoljni ishranom koja uključuje i ponudu voća.	<u>Preporuka je ispunjena.</u>
6.	Obezbjediti da pacijenti budu upoznati sa svojim pravima (MT).	Stanje nije promijenjeno u odnosu na prethodnu posjetu. Intervjuisani pacijenti nijesu znali koja su njihova prava u vezi sa liječenjem i boravkom na odjeljenju. Pored toga što pacijenti dobrovoljno borave na odjeljenju, neophodno je da usmeno budu obaviješteni, najmanje, o mogućnosti podnošenja prigovora direktoru Bolnice i Zaštitniku prava	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>

³³ U odgovorima JZU Opšte bolnice se navodi: "Bolnica trenutno nije u mogućnosti da obezbijedi izgradnju pokrivenog prostora kako bi se pacijentima omogućio boravak van Odjeljenja i u slučaju vremenskih neprilika jer je zgrada Odsjeka za psihijatrijske bolesti kulturno historijski spomenik tako da je za bilo kakvu rekonstrukciju potrebna posebna procedura za dobijanje dozvole, da se isti prostor nadogradi."

		pacijenata. Takođe, treba im saopštiti gdje mogu preuzeti obrazac prigovora. Izrada brošure je u toku.	
7.	Pojednostaviti proceduru prema kojoj se pacijenti mogu obratiti Zaštitniku prava pacijenata (MT).	Stanje nije promijenjeno u odnosu na prethodnu posjetu. I dalje treba pojednostaviti proceduru kojoj se pacijenti mogu obratiti Zaštitniku prava pacijenata. Detaljnije vidjeti: Izvještaj, str. 42.	<u>Preporuka nije ispunjena.</u>

Ocjena ispunjenosti preporuka za Psihijatrijsku kliniku Kliničko bolničkog centra u Podgorici

Preporuka je upućena Ministarstvu zdravlja i sprovedena je manjim dijelom.

Redni broj	Preporuka glasi	Trenutno stanje	Ocjena ispunjenosti
1.	Unaprijediti materijalne uslove boravka pacijenata i rada osoblja tako što bi se kompletno renovirao objekat tako da se: a) smanji postojeći broj kreveta u sobama. b) obezbijedi prostorija za rad sa pacijentima i održavanje terapijskih zajednica. c) obezbijedi prostorija za fizičko ograničavanje slobode kretanja pacijenata. d) obezbijedi informatička oprema za rad osoblja (MT).	Prema informacijama koje smo dobili od direktora Klinike, samo je ispunjen dio preporuke pod d), odnosno obezbijedjena je informatička oprema rada osoblja u vidu 6 kompjutera i 10 telefonskih linija koje omogućuju direktni internet u svim službenim prostorijama koje koriste doktori i glavna sestra.	<u>Preporuka je djelimično ispunjena.</u>

Zaključak

Pohvaljujemo napore Specijalne bolnice za psihijatriju Kotor i Ministarstva zdravlja na ispunjavanju preporuka, posebno onih koje je 2009. formulisao CPT na osnovu posjete Bolnici u septembru 2008, kao što su: poboljšanje materijalnih uslova smještaja pacijenta, rad na kontinuiranoj edukaciji osoblja, izrada individualnih planova liječenja za sve pacijente, sprovođenje odgovarajućeg postupka u vezi sa primjenom mjere fizičkog ograničavanja slobode kretanja pacijenta, odnosno, dobijanja saglasnosti pacijenta prije započinjanja postupka liječenja. Takođe, pohvaljujemo napore Bolnice koja je obezbijedila posebne uslove (posebno izgrađene prostorije) u kojima pacijenti, čije stanje to zahtijeva, mogu biti podvrgnuti kontinuiranom nadzoru. Postignut je i određeni napredak u povećanju bezbjednosti osoblja koje radi sa pacijentima. Ishrana pacijenata je takođe unaprijeđena. Kako je do završne monitoring posjete došlo neposredno pred novogodišnje praznike, monitoring tim je primjetio da je cijela Bolnica bila odgovarajuće ukrašena, što su pacijenti posebno hvalili.

Nažalost, pored primjetnog napretka, konstatujemo da neke od najvažnijih preporuka nijesu ispunjene, od kojih izdvajamo preporuku Ministarstvu rada i socijalnog staranja za **rješavanje problema višegodišnjeg (čak višedecenijskog) boravka u Bolnici tzv. socijalnih pacijenata**, osoba čije zdravstveno stanje ne zahtijeva dalje bolničko liječenje, ali koje u Bolnici nastavljaju da borave zbog nemogućnosti da na drugi, adekvatniji način budu socijalno zbrinute, kao i **problem nedostaka bolničkog osoblja**, u nadležnosti Ministarstva zdravlja. Preporuke o potrebi za adekvatnim zbrinjavanjem socijalnih pacijenata iznijeli su i CPT i Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore. I pored toga što su odobrena sredstva za zapošljavanje pet medicinskih tehničara, to je i dalje nedovoljno. Takođe, i postojeće osoblje nije dovoljno stimulirano za rad sa psihijatrijskim pacijentima (npr. nije im obezbijeđen beneficirani radni staž). Nedostatak osoblja dovodi i do neispunjavanja preporuke CPT-ja za povećanje ponude terapijskih i rehabilitacionih aktivnosti pacijentima.

I dalje **postoji potreba za specijalistom dječije psihijatrije** (do završetka specijalističkog staža doktora iz oblasti dječije psihijatrije).

U nadležnosti Ministarstva pravde, i dalje ostaje i problem **rješavanja statusa i finansiranja Sudskog odjeljenja**, čije izmještanje se ne očekuje u bliskoj budućnosti (do izrade Specijalne bolnice u okviru ZIKS-a), a čiji status i dalje nije pravno uređen. Na ovom odjeljenju, u prisustvu pacijenata i dalje borave pripadnici službe obezbijeđenja, suprotno preporuci CPT-ja. **Lice sa izrečenom mjerom obaveznog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, Milan Zeković, i dalje se nalazi u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija, a ne u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi**, iako je CPT to preporučio još 2008. godine.

Neophodno je **hitno izvršiti reformu organa za prekršaje**. Naglašavamo da organi za prekršaje nijesu nezavisni od izvršne vlasti čime ne ispunjavaju garanciju nepristrasnosti, iako mogu izreći mjeru obaveznog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, koja podrazumijeva lišavanje slobode u trajanju do dvije godine. Takođe, **neophodno je promijeniti praksu organa za prekršaje da izriču mjeru obaveznog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi** u postupku koji ne obezbjeđuje pravilnu procjenu stanja pacijenta, uz odgovarajuće vještačenje u ustanovi, u određenom vremenskom kontinuitetu.

U vezi sa postupkom prisilne hospitalizacije, **neophodno je izvršiti odgovarajuće izmjene i dopune Zakona o vanparničnom postupku** da bi se uvele garancije osnovanosti smještaja u psihijatrijsku kliniku u postupku odlučivanja o prisilnoj hospitalizaciji, i obezbijediti da sudovi postupaju u skladu sa rokovima propisanim ovim Zakonom u postupku vezanim za prisilnu hospitalizaciju.

Poštovanju prava pacijenata bi dodatno doprinijelo i da su sprovedene preporuke o instaliranju kutija kojima bi pristup imao Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, odnosno da je izmijenjen način izbora članova Savjeta za zaštitu prava pacijenata, kako je predlagao i CPT.

Neophodna su i dalja ulaganja u materijalne uslove smještaja (posebno grijanje), obezbjeđivanje posebnih prostorija za prijem posjeta, odnosno prilagođavanje prostora osobama sa invaliditetom.

U psihijatrijskom odjeljenju u Nikšiću promijenjena je praksa prisilnog zadržavanja pacijenta. Pacijenti koji ne pristaju na dobrovoljno liječenje upućuju se u Bolnicu u Dobroti, koja onda u roku od 24h o prisilnom zadržavanju obavještava sud. Takođe, pacijenti su pohvalili kvalitet hrane. Neophodno je obezbijediti pacijentima mogućnost da borave na svježem vazduhu i u slučaju vremenskih neprilika i preduzeti korak na boljem informisanju pacijenta o pravima koja im stoje na raspolaganju.

Kliniku otvorenog tipa u Podgorici je neophodno hitno renovirati. Pored renoviranja spoljašnosti objekta, nepohodni su i unutrašnji radovi na obezbjeđivanju dovoljnog broja toaleta i tuš kabina, adaptaciji i preuređivanju trenutno sedmokrevetnih bolničkih soba kao i izgradnji prostorije za rad sa pacijentima i održavanje terapijskih zajednica. Od ukupno 61 preporuke koje je Monitoring tim dao u cilju zaštite i unapređenja poštovanja ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama, u potpunosti je usvojeno 26 (42%), djelimično je usvojeno 21 (35%), dok 14 (23%) nije usvojeno.